

Krizi kim yarattı? Faturayı kim ödeyecek?

Levent Dölek

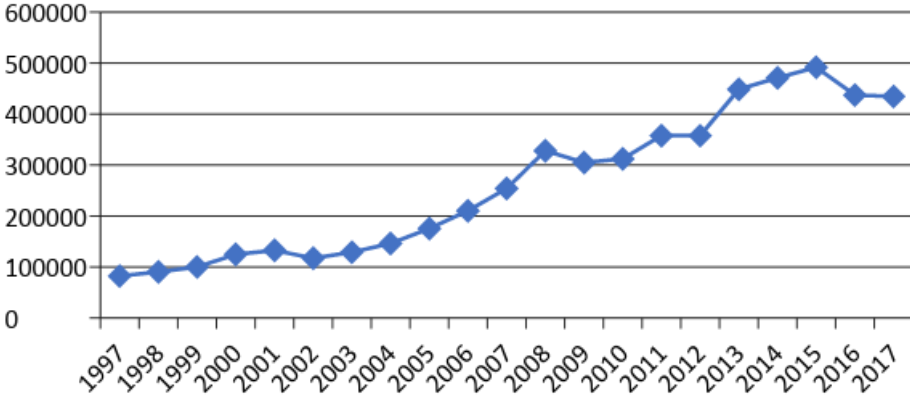
Dünya 2008 yılının 15 Eylül'ünde Lehman Brothers'ın çöküşünün ardından hızla büyük bir depresyona sürüklenirken Türkiye de elbette bu krizden nasibini almıştı. Erdoğan 2009 yılında "kriz Türkiye'yi teğet geçti" dediğinde ülke ekonomisi 2001'den bile daha büyük bir çöküntü yaşamış ve milli gelir tam yüzde 6,5 oranında küçülmüştü. Resmi işsizlik oranı yüzde 16'ları görmüş, 2009 yılını ortalama yüzde 14'le kapatmış, genç işsizliği ise yüzde 25'e ulaşmıştı.

Erdoğan tüm bu gerçeklere rağmen iddiasından vazgeçmedi. Bir yıl sonra 30 Ocak 2010'da çok sembolik bir yerde Bağcılar'da bir AVM açılışında yaptığı konuşmada iddiasını tekrarladı. Krizin teğet geçtiğini kanıtlamak için konuşmasında Akın Holding ve Ağaoğlu İnşaat'ın adını özellikle zikrederek krizde yatırım yaparak kazananlara örnek olarak gösterdi. İddiasının diğer kanıtı ise daha sonra manipülasyonla suçlayacağı kredi derecelendirme kuruluşlarının Türkiye'nin kredi notunu artırması idi.

Gerçekten de, 2009'un ardından Türkiye'de inşaat sektörünün hızla büyüyeceği ve emperyalist merkezlerden milyarlarca dolar ve avroluk kurtarma paketlerinin etkisiyle sıcak paranın Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilere akacağı bir döneme girildi. 2009 yılında inşaat sektörünün GSYİH içindeki payı yüzde 5,6 iken bu pay her yıl istikrarlı biçimde artarak 2017'de yüzde 8,6'ya ulaştı. Türkiye

dünyanın geri kalanına göre yüksek getiri vaat ediyor ve sıcak parayı çekiyordu. Yabancı sermayenin doğrudan yatırımlar dışında kalan parçası olan ve hisse senedi alımları, kredi ve mevduat olarak ülkeye giren sıcak para 2009'da 300 milyar dolardan konjonktürün terse dönmeye başladığı 2015'e kadar (Amerikan Merkez Bankası Fed bu tarihte 10 yıl sonra ilk faiz arttırma kararını almıştı) 491 milyar dolarlık zirve noktasına yükseldi.

Şekil 1. Portföy yatırımları, efektif ve mevduatlar, krediler, ticari krediler toplamı (Milyon ABD doları)

Kaynak: TCMB

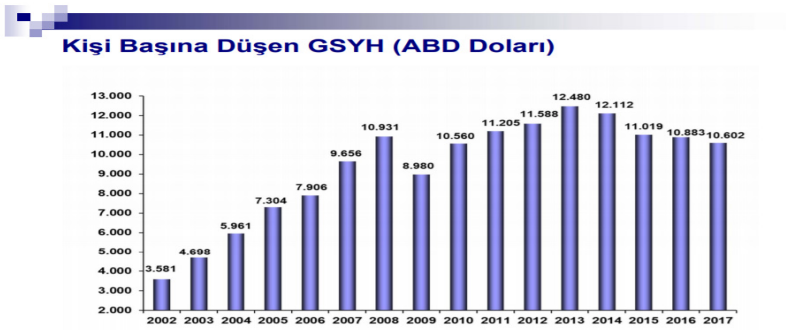
Türkiye'nin sıcak para girişine bağımlı ekonomik yapısı kronik dış açık sorunundan kaynaklanıyor.

2009'a artan ve kronik haldeki bir cari açık problemiyle giren Türkiye ekonomisi, krizden sıcak para ile finanse edilen cari açık problemi katlanmış şekilde çıktı. Bu dönemde 2011'de 74 milyar dolarlık, 2013'te 63 milyar dolarlık dev açıklar yine aynı boyutlardaki sıcak parayla finanse edildi. 2010-2015 yılları arasında ödemeler dengesi ortalama GSYİH'nin yüzde 5,8'i kadar cari açık verdi. Altın ithalatının görece olarak az olduğu, petrol fiyatlarının düşük seyrettiği 2015'te cari açık nispi bir düşüş ile 32 milyar dolara kadar gerilese de tekrar eski haline dönmesi uzun sürmedi ve bugün cari açık tekrar 50 milyar doların üstüne çıkmış durumda. Hem de kur artışları ve ekonomik yavaşlamanın cari açığı azaltıcı etkisine rağmen.

2008-2009 ile başlayan dünya tarihinin Üçüncü Büyük Depresyon'u ilk önce merkezde çöküntü yarattı ve gelişmekte olan ülkeler bu çöküntüden ilk etapta faydalanır gibi görüldü. Türkiye ile aynı sınıflandırmada değerlendirilebilecek Brezilya, Arjantin, Hindistan, Güney Afrika vb. gibi emperyalizme bağımlı orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeler görece olarak ucuz dış finansman bularak yüksek

büyüme oranları yakalayabildiler. Ancak 2013'ten itibaren bu büyüme trendi de tersine dönmeye başladı. Türkiye de kişi başına düşen GSYİH'de 2013 yılında 12.480 dolar seviyesini gördükten sonra adım adım 10 bin dolar seviyelerine gerilemeye başladı. Orta Vadeli Program'da bile 2018 sonunda artık bu rakamın 9.300 dolar seviyelerine ineceği ve 2020'ye kadar da tekrar 10 bin doların üstüne çıkamayacağı öngörülmekte. Türkiye'nin diğer gelişmekte olan ülkelerle birlikte paylaştığı bu olumsuz gidiş, emperyalist merkezlerdeki büyüme oranlarının görece olarak yukarı doğru seyrettiği bir döneme denk geliyor.

Şekil 2. Türkiye'de kişi başına düşen milli gelir (2002-2017)

Kaynak: TÜİK

Özetle dünya kapitalizminin krizi, emperyalist merkezlerle emperyalizme bağımlı orta gelişkinlikteki kapitalist ülkeler arasında adeta bir tahterevall mekanizması oluşturdu. Türkiye açısından bu mekanizmanın etkisiyle görülen canlılık dönemi, iktidar tarafından bir başarı hikâyesi olarak sunulurken bu iddia temelden tümüyle yoksundu. Bu temelsizlik bugün tüm çıplaklığı ile gözlerimizin önündedir.

Türkiye'de krizin tezahürleri

Türkiye'de adım adım yönünü yukarı çeviren döviz kuru ile 24 Haziran 2018 seçimlerinden önceki 5 ayda Türk Lirası toplam yüzde 17 değer yitirdi. Seçimlerin ardından ise 2 ay içinde toplam yüzde 35'e varan bir değer kaybı ile karşılaştık. Döviz kurundaki aşırı dalgalanmanın ardında Türkiye ekonomisinin dışa bağımlı yapısal özellikleri yer almaktaydı. Kronik cari açığı sürekli dış borçlanmayla finanse etmek zorunda kalan Türkiye, sıcak para akışını yavaşlatan her türlü gelişme karşısında ciddi sarsıntılar yaşamaya başladı.

Yabancı sermayenin iştahı, ülkenin sağladığı yüksek getiri ile borçların

ödenmeme riski arasındaki gerilimli ilişkiye bağlıdır. Yüksek getiri ile iştahı kabaran sıcak para, risk belirli bir seviyeyi aşarsa aynı hızla ülkeyi terk etmektedir. Döviz kurunun, referandum, genel seçimler, ABD ile ilişkilerdeki krizler, Suriye iç savaşının seyri gibi doğrudan politik gelişmelere bağlı dalgalanmasının sebebi budur. Öyle ki Ağustos ayında Türkiye'nin risk primini gösteren CDS (Kredi İflas Sigortası) değeri batık Arjantin'i dahi geçti. Bu kadar yüksek risk, Türkiye'nin borçlanma maliyetlerinin de aşırı derecede artması anlamına geliyordu. Borçlanma maliyetlerindeki artış, aşırı borçlu ve faiz ödemelerini yeni borçlanmayla karşılayabilen bir ekonomi için ölümcül sonuçlar doğurabilecek bir gelişmedir. Türkiye'de uzun vadeli borcu 220 milyar dolar seviyesinde olan, sadece Eylül ayında 8,5 milyar dolar, Ekim ayında ise 10 milyar dolarlık ödemesi olan özel sektörü 2019 yılında 44 milyar dolarlık borç ödemesi bekliyor.

Nitekim Akbank'ın Eylül ayında 980 milyon dolarlık sendikasyon kredisi almasına kadar geçen süreç ciddi bir gerilimle yaşandı. Akbank'ın 1 milyar dolara yakın krediyi bulamaması tüm bankacılık sektörüne yayılan zincirleme bir etki yaratabilirdi. Akbank'ın aldığı kredi adeta bir bayram havasıyla karşılanırken, havayı bozmamak için bu devasa kredinin bir yıl öncesine göre tam iki katı maliyetle alınmış olmasından pek bahsedilmedi. Türkiye'de dış borçlanmanın odağında özel sektör yer alıyor. İktidar sık sık kamu borçlarının milli gelire oranının görece olarak düşük olduğundan dem vurarak iyimser bir görüntü çizmeye çalışıyor. Oysa kamu borçlanması açısından da krizin etkilerini gözlemlemek mümkün. Zira Türkiye'nin kamu borcunun GSYİH'ye oranı yüzde 35 seviyesinde. Bu oran AB'nin yüzde 85'lik, ABD'nin yüzde 105'lik oranlarıyla karşılaştırılıyor. Oysa esas sorun Türkiye'nin borçlanma maliyetindedir. Nitekim Türkiye devleti Ekim ayında 2 milyar dolarlık 5 yıllık devlet tahvillerini yüzde 7,25 faizle ihraç etti. Yüksek kamu borçları emperyalist merkezler açısından da ciddi bir sorun başlıdır ancak reel olarak neredeyse sıfır faizle borçlanabilen bu ülkelerle karşılaştırma yaparak Türkiye'nin kamu borçlarının risk yaratmadığını söylemek doğru değildir.

Sonuç olarak dışa bağımlılık dolayısıyla döviz şoklarına karşı aşırı kırılğan bir yapıya sahip olan Türkiye ekonomisi, hızla bir daralmaya doğru sürüklenmektedir. Döviz kurlarındaki artış hem borçların çevrilmesini güçleştirir hem de borçlanma maliyetlerini artırırken, üretimin ithalata bağımlılığı bu koşullar altında giderek ivmelenen bir şekilde maliyetleri ve enflasyonu yukarı çekmiştir. Türkiye'nin 2018 yılını (hükümetin açıkladığı Orta Vadeli Program'a göre dahi) en az yüzde 20'lik bir enflasyonla kapatacağı öngörülürken, Eylül ayında TÜFE (Tüketici Fiyatları Endeksi) yüzde 24,52 olarak açıklandı. Üretici fiyatlarındaki yüzde 46,15'lik artış ise enflasyonun daha da yükseleceğine işaret ediyor.

Yüksek enflasyona ciddi bir daralma tablosu eşlik ediyor. Hükümetin programına göre 2018 büyümesi yüzde 3,8, 2019 büyümesi ise yüzde 2,3 olarak hesaplanmaktadır. Bu rakamlar Türkiye'nin yüzde 5'lik potansiyel büyüme oranının altında kaldığı ölçüde fiili bir daralmayı ifade etmektedir. Kaldı ki

hükümetin öngöruları fazlasıyla iyimserdir. OECD, Türkiye için 2019 yılı büyüme tahminini yüzde 0,5'e çekmiştir. Bununla birlikte Türkiye'deki ekonomik daralma dinamiğini son dönemdeki kur şokuna bağlamak yanlış olur. Türkiye geçtiğimiz yıl Anayasa referandumu ve bu yıl da genel seçimlere giderken AKP iktidarı güçlü bir teşvik politikası izlemişti. Kredi Garanti Fonu ve sektörel teşvikler eliyle sanayi üretimi ve istihdamda daralma dinamiklerini baskılamaya çalışmıştı.

Şekil 3. Türkiye'de sanayi üretim endeksi yıllık değişim oranları (Takvim etkisinden arındırılmış [2015=100])

Sanayi Üretim Endeksi, Ağustos 2018

Sanayi üretimi bir önceki yılın aynı ayına göre %1,7 arttı

Sanayinin alt sektörleri (2015=100 referans yılı) incelendiğinde, 2018 yılı Ağustos ayında madencilik ve taşocakçılığı sektörü endeksi bir önceki yılın aynı ayına göre %6,1, imalat sanayi sektörü endeksi %1,2 ve elektrik, gaz, buhar ve iklimlendirme üretimi ve dağıtım sektörü endeksi %2,9 arttı.

Takvim etkisinden arındırılmış yıllık değişim oranları, Ağustos 2018 [2015=100]

Kaynak: TÜİK

Olası bir daralma ve bunun yaratacağı işsizlik artışının, referandum ve seçim süreçlerinde AKP'yi zora sokan son derece kritik sonuçları olabilirdi. AKP kredilere devlet güvencesi verme ve sanayiye teşvik politikalarını düşük faiz politikasıyla destekledi. Kurdaki artışın faizlerde yukarıya doğru yaptığı baskıya mümkün olduğunca direnmeye çalışan AKP iktidarı, sanayi ile birlikte özellikle inşaat sektörünü de ayakta tutmaya odaklandı. Sanayi teşvikleri ve Kredi Garanti Fonu'na, 24 Haziran seçimleri öncesinde kamu bankalarının piyasa faizinin çok altında konut kredisi vermeye zorlanması da eklendi. Ancak bu önlemler inşaat sektöründe düşen emlak fiyatları ve artan inşaat maliyetleri dolayısıyla kaçınılmaz hale gelen iflasları sadece öteleyebildi. 2018 Ekim ayı itibarıyla 172 inşaat şirketi konkordato ilan etti ve bu sayı giderek artıyor.

Şekil 4. Türkiye’de imalat ve konutun sabit sermaye yatırımları içindeki oranı

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
İMALAT	24,1	21,5	21,6	25,5	22,9	18,4	18,8	18,0	18,1
KONUT	24,7	21,5	20,9	20,5	24,6	25,4	29,5	27,6	29,1

Kaynak:Kalkınma Bakanlığı 2018 Yılı Programı

İnşaattaki çöküş son derece önemli, zira bu sektör bir süredir sanayideki gerilemeyi bir ölçüde karşılayarak büyümeyi ileri doğru itiyordu. Ancak bu etkinin geçici olduğu açıktır. Türkiye’nin 2009 sonrası büyüme sürecinde yatırımlar giderek üretim kapasitesini artıracak alanlardan konut yatırımlarına doğru kaymıştır. İmalat sanayisi talepteki büyümeye, üretim kapasitesini artırmak üzere makine teçhizat alımı yapmak yerine, kapasite kullanım oranlarını artırarak yanıt vermiştir. Buradan sanayide firmaların büyümenin yarattığı talep artışını kalıcı olarak değerlendirmedeği anlaşılmaktadır ve buradan hareketle büyüme dönemlerinde bile daralma dinamiklerinin etkili olmaya devam ettiğini öngörmek pekâlâ mümkündür. Sonuçta Türkiye yüksek enflasyon ve daralmanın birlikte görüldüğü bir stagflasyon sürecine girmiş oldu.

Krizin sebebi ne? Sorumlusu kim?

Türkiye’nin içine sürüklendiği krizin hangi konjonktür içinde şekillendiğini ve tezahürlerini ortaya koymuş olduk. Ancak bu aşamaya kadar yaptığımız sadece Erdoğan’ın “kriz yok manipülasyon var” söylemine bir cevap üretmekten ve krizin olduğunu hem de son derece ağır bir krizle karşı karşıya olduğumuzu göstermekten ibarettir. Burada kalamayız, kriz tezahürlerinin fotoğrafını çekmekle yetinmeyiz. Zira Tayyip Erdoğan bile “kriz yok” dediği aynı konuşmanın içinde “özel sektörümüz krizi fırsata çevirme maharetindedir” diyebilmektedir. Güneş balçıkla sıvanamadığı gibi güneşin varlığından bahsetmenin de büyük bir kıymeti yoktur.

Öte yandan, krizi “iki 3 aylık dönem boyunca eksi büyüme” olarak tanımlayan burjuva iktisat yorumu, Erdoğan’ın günlük politikada yaptığının teori diline çevrilmesinden başka bir şey değildir. Bu yorum, krizleri kapitalizmin temel işleyiş yasalarından ayrı, arızı ve istisnai bir olgu olarak gösterme çabasının ürünüdür. Halbuki eksi büyüme, daralma, resesyon kavramlarıyla ifade edilen süreç sermaye birikiminin kendi iç çelişkileri dolayısıyla tıkanmasının tezahürüdür. Oysa krizlerin altında üretimin toplumsallaşma eğilimi ile özel mülkiyet arasındaki tarihsel gerilim bulunmaktadır. Kapitalist rekabetin planlamayı dışlayan anarşik doğası, kâr oranlarının düşmesini bir uzun vadeli eğilim olarak ortaya koymaktadır. Marksizm bu temelde krizleri kapitalizmin

yol kazası olarak değil, onun doğasının bir parçası olarak değerlendirmektedir. Bu temelde dünyanın herhangi bir yerinde ve Türkiye’de de krizin varlığını görmek için iki 3 aylık dönem boyunca eksi büyüme aramak gerekmez. Örneğin bu mantığa göre neredeyse 20 yıldır ortalama sıfır büyüme gösteren Japon ekonomisi krizde değildir. Oysa Japonya tam tersine uzun vadeli bir krizin, yani depresyonun içerisinde. Tam da Marx’ın öngördüğü gibi bu depresyon tam da sermayenin zayıflığının değil gelişkinliğinin bir sonucu, sermayenin organik bileşimindeki artışın, yani uzun dönemli olarak rekabetin sürekli makineleri canlı emeğin yerine geçirmesinin yarattığı kâr oranlarının düşme eğiliminin bir neticesi olarak karşımızdadır. Ve tabii ki Üçüncü Büyük Depresyon’un küresel düzeydeki karakteri çerçevesinde ABD ve AB ekonomileri için de aynı şey geçerlidir.

Türkiye ekonomisine baktığımızda da en temeldeki çelişki dünya kapitalizminden ayrı düşünülemez. Ancak Türkiye’deki ekonomik krize dair özgünlüklere aşırı vurgu yapma eğiliminin hâkim olduğu görülmektedir. Krizin nedeni, Türkiye kapitalizminin az gelişmişliğine bağlanıyor. Türkiye inşaata yöneldiği için, borçlanma ekonomisine gittiği için, serbest piyasanın yerine ahbap çavuş kapitalizmi hâkim olduğu için krizlerin yaşandığına dair yorumlar son derece yaygın. Örneğin inşaat sektörünün yükselişini kapitalizmden sapma olarak görmek ya da göstermek hiç doğru değil. Öncelikle Türkiye’nin bir inşaat ekonomisine dönüşerek sanayisizleştiği iddiası doğru değil. İnşaatın gözle görünür yükselişi Türkiye ekonomisinde imalat sanayinin ağırlığını yapısal olarak ortadan kaldırmış değildir.

Kurtar Tanyılmaz, *Devrimci Marksizm*’in 27. sayısında yayınlanan “AKP’nin yükselişi ve inşaat sektörü” başlıklı yazısında kapsamlı bir analizle bu konudaki kafa karışıklıklarını gidermiş ve inşaat sektörünü lokomotif değil her an patlamaya hazır bir yedek lastiğe benzetmişti. İnşaat sektörünün büyük bir gürültüyle patlamanın eşiğinde olduğunu, bu süreçte gelişmelerin Tanyılmaz’ı daha da fazla haklı çıkartacağını öngörebiliriz. Öte yandan, bir başka önemli noktayı daha belirtmek lazım. İnşaat sektörünün görelî olarak yükselmesi hiç de Türkiye’ye özgü bir olgu değildir. Kapitalizmin işleyiş yasaları ile çelişkili hiç değildir.

Her şeyden önce inşaat ve emlak sektörünün bir balon oluşturmaya ve devasa boyutlara ulaşan bu spekülâtif balonun patlamasına 2007’de ABD’deki mortgage krizinde tanık olduk. ABD’de ne Karadenizli müteahhitler ne de AKP gibi bir parti vardı ancak emlak balonu yine de oluştu. Sanayi üretiminde kâr oranları düşerse, ister ABD isterse dünyanın bir başka köşesi olsun, özel mülkiyet koşullarında ve merkezi bir planlamanın yokluğunda sermaye mutlaka kâr oranlarının yüksek olduğu sektörlere kayacaktır. Sermayenin aktığı inşaat gibi sektörlerdeki yüksek kâr oranlarının üretilmiş değerlere mi dayandığının yoksa spekülâtif nitelikte mi olduğunun bir önemi yoktur. Üretimde kâr oranlarının azalması her zaman ve türlü kanallardan hayali sermayenin büyümesine neden olur. Ve bu kapitalizmin işleyiş yasalarının çiğnenmesi değil ta kendisidir.

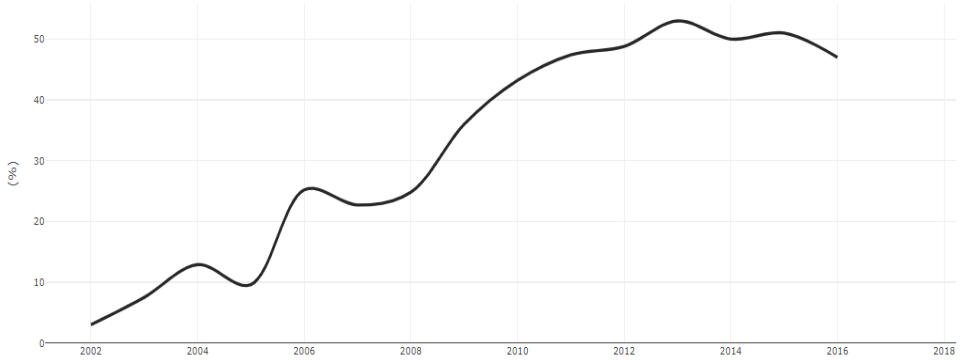

Aynı şekilde Türkiye'nin kötü niyetli bir ekonomi yönetimiyle borçlanma ekonomisine yönlendirildiği iddiası temelsizdir. Türkiye'de borçlanmanın odağında özel sektör vardır. En son 1 milyar dolara yakın sendikasyon kredisi ile borçlanan Sabancı Holding'in Akbank'ı örneğinde olduğu gibi Türkiye'de sanayi sermayesi ve finans sermayesi iç içedir. Dolayısıyla borçlanma ekonomisinin mağduru bir üretim ekonomisi ve reel sektör tasavvuru, hayali olduğu kadar büyük sanayi burjuvazisini aklamaya yönelik bir çabanın ifadesidir.

Türkiye'de aşırı borçluluğun en önemli tezahürlerinden biri de 570 milyar lirayı aşan, tüketici, konut, taşıt kredileri ile kredi kartlarından oluşan hanehalkı borçlarıdır. Halkın harcanabilir geliri içinde borcun oranı 2002'den bugüne istikrarlı şekilde artarak yüzde 50'ye varmıştır. Harcanabilir gelir içinde borç oranının artışı halkın geçinemediğinin bir göstergesidir. Emekçileri kıt kanaat geçinecek ücretlerle çalıştıran, Koç'u, Sabancı'sı ile bu ülkenin üretim yapan burjuvalarıdır.

HANEHALKI HARCANABİLİR GELİR İÇERİSİNDE BORÇ ORANI

2017 3.çeyrekte hanehalkı harcanabilir gelir içerisindeki borç oranı %47'dir.

Kaynak: TCMB

Halkı borçlandıran da bu burjuvaların bankalarıdır. Vatandaş, Koç'un Yapı Kredi Bankası'ndan aldığı tüketici kredisi ile Arçelik'ten ev eşyası yapıp çocuğuna çeyiz düzmüştür. Sabancı'nın Akbank'ından kredi kartı alan, CarefourSA'dan market alışverişi yapmış, yine Sabancı'nın Pegasus şirketinden uçak bileti almış, aldığı konut kredisi ile Sabancı'nın ürettiği çimento ile yapılan evleri satın almıştır. Ve böylece borçlanma ekonomisi denen şeyin hanehalkı borçlanması

bağlamında da banka sermayesi ve sanayi sermayesini bünyesinde birleştiren finans kapital tekellerini, yani geniş bir kesimin sanki çok temiz bir alanmış gibi sunduğu üretim ekonomisini besleyen yönü açıkça ortadadır.

Özetle krizi yaratan reel, finans, inşaat ve diğer tüm sektörlere yayılmış olan kapitalist sistemin iç dinamikleridir, yani burjuvazidir, yani onun tekelci hâkim kanadı olan yüzde 1'dir. Bu sorumluluğu gözlerden gizleyen her analiz krizin faturasının yüzde 99'a, yani emekçi halka yıkılmasına bilinçli ya da bilinçsiz şekilde hizmet eder.

AKP piyasa ekonomisinden ayrıldığı için mi kriz oldu?

2002'den bu yana tek başına iktidarda olan ve 24 Haziran 2018'den itibaren bu iktidarını başkanlık sistemiyle perçinleyen AKP ve Erdoğan'ın tüm ekonomik krizlerde sorumluluğu olduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Ancak bu sorumluluğun düzeyini iyi kavramak gerekir. AKP'nin yerine bir başka burjuva partisi de iktidarda olsa krizden kaçınmak mümkün olmayacaktı. Zira krizi yaratan iktidarın politikaları değil, yukarıda da gösterdiğimiz gibi, özel mülkiyete ve piyasa anarşisine mahkûm olan üretim tarzı, yani kapitalizmdir. İktidarın politikaları krizin ağırlaşmasında ve daha önemlisi krizin neticesinde ortaya çıkan faturanın geniş kitlelere ödetilmesinde belirleyici rol oynamaktadır.

Meseleye bu açıdan yaklaştığımızda AKP'nin piyasa ekonomisinin gereklerini yerine getirmemekle suçlanması yanlıştır. Tam tersine, AKP tüm icraatlarını piyasa ekonomisi doğrultusunda yaptığı için suçludur. Özelleştirme politikaları bu suçların başında gelmektedir. Özelleştirme politikası AKP'ye özgü değildir. Ancak, KİT'lerin neredeyse tümüyle özelleştirildiği süreç AKP iktidarları döneminde yaşanmıştır. Devlet büyük oranda üretim alanından çekilmiştir. Zaten Gümrük Birliği ve AB aday üyelik süreci içinde dış ticaret devletin giderek daha az denetleyebildiği bir alan olmuş, tarımda sübvansiyon politikası rafa kaldırılmıştır. Dolayısıyla "samanı bile dışarıdan ithal ediyoruz" eleştirisinde dile getirilen dışa bağımlı yapı AKP tarafından yaratılmış değildir. AKP ancak bu yapının sürdürülmesinde ve yerleşmesinde rol almakla sorumlu tutulabilir.

AKP'nin, özel olarak da Erdoğan'ın son dönemde Merkez Bankası'na müdahale etmekle eleştirildiği biliniyor. Merkez Bankası'nın özerk hale getirilmesi 2001 sonrası Kemal Derviş programının bir parçasıydı. Erdoğan ve AKP bu politikayı sürdürdü. Kur şoku, Erdoğan'ın seçimlere yönelik düşük faiz politikası ile çeliştiğinde Erdoğan, Merkez Bankası'na müdahale etti. Erdoğan'ın bu politikasının Merkez Bankası'nı belirli oranda sınırladığı doğrudur. Ancak kriz anı geldiğinde piyasa mı Erdoğan mı belirleyici olacak sorusunun cevabı ikirciksiz şekilde piyasa olarak yanıtlanmıştır. Merkez Bankası piyasanın dayattığı faiz artırımlarını biri 24 Haziran seçimlerinden önce biri de sonrasında Ağustos ayında olmak üzere iki defa gerçekleştirmiştir. Merkez Bankası bu kararları alırken Erdoğan da piyasayı teskin etmek üzere Merkez Bankası'nın

bağımsızlığına vurgu yapmayı ihmal etmemiştir.

Erdoğan, Türkiye'nin bağımlı olduğu sıcak paranın spekülâtif atakla dışarı kaçmasına engel olmak için de hamleler yapmış, bu hamleler sırasında sermaye hesabının devlet kontrolüne alınması, döviz tevdiat hesaplarına el konup yerli paraya çevrilmesi, dövizin konvertibilitesinin kaldırılması gibi başlıklar gündeme gelmiştir. Erdoğan hiçbir zaman bu önlemleri açık şekilde zikretmese de piyasa ekonomisinin tıkandığı yerde bu önlemlerin gündeme gelmesi kaçınılmaz olmaktadır. Erdoğan'ın tehditkâr sözleri de bu tür önlemlerin gündeme gelebileceği şeklinde yorumlanmıştır. Erdoğan her seferinde piyasa ekonomisi çerçevesinde kalacağına dair sözler vermiş, piyasayı teskin etmiş, eylem ve kararları ile de bu sözlerine uygun davranmıştır.

Geçmişte kredi balonuna karşı kredi kartı ve taksitli satışlarda kısıtlayıcı önlemler almaktan şirketleri ürünlerinde indirim yapmaya "teşvik" etmeye (zorlama değil!) kadar alınan önlemlerin hepsi piyasa ekonomisi sınırları içindeki önlemlerdir. Çokça gündeme gelen imar yolsuzlukları bile aslında piyasa ekonomisi ile uyumludur. Sanayide azalan kâr oranları dolayısıyla sermaye inşaat sektörüne akarken bu sektörün kârlı tutulması iç talebin canlandırılmasının bir aracı haline gelmiştir. Yükselen emlak fiyatları sadece müteahhitleri değil bankaları ve hem bankalar dolayısıyla hem de iç talebin canlanması aracılığı ile banka sermayesi ile iç içe geçmiş olan tekelleri üretim sermayesini zenginleştirmiştir. Yeni rant alanları yaratan her imar kararı bu yönüyle (hukuka, ahlâka, hakkaniyete, çevreye ve insanlığın ihtiyaçlarına aykırı olsa bile) piyasaya uygundur. İmar yolsuzlukları, piyasa aracılığı ile geniş halk yığınlarından sermayeye kaynak aktarmanın bir yolu olmuştur.

Nihayet Varlık Fonu ve İş Bankası hisselerinin hazineye devri gibi başlıklar hâlâ Erdoğan'ın piyasa kurallarının dışına çıkabileceğine dair kuşkular yaratmaktadır. Varlık Fonu kamu varlıkları ile oluşturulmuş durumdadır ve iktidar tarafından yabancı kaynak bulmak ve kamu projelerine fon sağlamak üzere teminat olarak göstermek amacıyla kullanılmaktadır. Varlık Fonu mamul mal ihracı ile dış fazla veren ya da petrol doğalgaz gibi doğal kaynaklara sahip ülkelerde kurulurken, kronik cari açık veren Türkiye'de nasıl bir işlev göreceği bu güne kadar netleşmemiştir. Görünen odur ki, doğal kaynak fakiri ve ithalata bağımlı dış açık veren Türkiye ekonomisinde "devletin malı deniz" anlayışı ile kurulan bu fon, kamusal birikimlerin ipotek edilmesi mantığına dayanmaktadır. Gelecekte Türkiye devletinin temerrüde düşmesi halinde geçmişte Düyun-u Umumiye ile devletin gelirlerine el koyan borç verenlerin gelecekte borçları karşılığında devletin varlıklarına el koymasının önü açılmaktadır. Bu ultra özelleştirme olasılığının da piyasa ekonomisine ters olmayacağına hiçbir şüphe olamaz.

Ekonomik krizin faturasını kim ödeyecek?

Elbette ki ekonomik krizin bir faturası vardır. Bu fatura burjuvazinin kârları ve serveti ile mi ödenecektir yoksa geniş emekçi yığınların emekleri daha fazla sömürülerek mi? Burjuvazi faturayı emekçi yığınlara ödetmenin programını hazırlamıştır. Üstelik bu hazırlığı krizle birlikte değil, krizin çok öncesinden başlayarak yapmıştır. Burjuvazinin krizin faturasını halka ödetme programının temel taşları üretimde ve emek piyasasında esnekliği öngören Ulusal İstihdam Strateji Belgesi ile oluşturulmuştur. AKP'nin yıllar boyunca ekonomide öve öve bitiremediği tek özelliği mali disiplindir. Mali disiplin burjuvazinin programının başlıca maddelerinden biridir ve AKP iktidarlarına yıllar öncesinden dikte edilmiştir. Özelleştirme aynı şekilde bir sınıf taarruzudur ve AKP'li yıllarda atılım yapmıştır. Özel sektörün borçlarının devlet tarafından üstlenilmesi, yüzde 99'un cebinden alıp yüzde 1'e aktarmanın en dolaysız yollarından biridir. Yıllardır devlet garanti ve teşvikleri ile dolaylı olarak uygulamadadır. Varlık Fonu ile birlikte devlet, varlıklarını tek havuzda toplamış, sermayenin hizmetine sunmak ve kriz sürecinde batan şirketleri kurtarmak için kullanıma hazır hale getirmiştir.

Burjuvazinin ideolojik hazırlığı da büyük oranda tamamlanmıştır. Krizin faturasını halka ödetme politikasını yutturmak için, içi zehirli dışı şekerle kaplı kavramlar dolaşıma sokulmuş ve zihinlere yerleştirilmiştir. Kriz koşullarında emekçi halkın menfaatlerini koruyacak bir politika izlemek isteyenler asla bu zehirli şekerleri yutmamalı ve halkı da uyarmalıdır.

Krizde zehirler ve panzehirler

Merkez Bankası bağımsızlığı: Para politikasının uluslararası finans merkezlerinin, yerli ve yabancı parabolalarının çıkarlarına bağımlı kılınmasıdır. İddia şudur: Sonu yatırımların durması ve işsizliğin artması bile olsa uluslararası sermayenin elde edeceği getiri garanti altına alınıncaya kadar Merkez Bankası faiz oranlarını artırmalıdır. Böylece ülke içinde emekçilerin ücretleri enflasyon karşısında erirken, sermayenin kazançları yüksek faizle dokunulmazlık altına alınmaktadır. Merkez Bankası bağımsızlığı, yerli ve yabancı sermayeye tüm ulusun kanını emerken dokunulmazlık vermektir. Panzehiri dış ticarete devlet tekeli, sermaye hesabının devlet kontrolüne alınması ve dövizin konvertibilitesinin kaldırılması ile ekonomiyi sıcak paraya bağımlı olmaktan çıkartmak ve Merkez Bankası üzerinde işçi emekçi hükümeti aracılığıyla tam hâkimiyet kurmaktır.

Mali disiplin: Devlet bütçesinin faiz ödemelerini garanti altına alınca kadar sıkılaştırılması demektir. İddia şudur: Eğitimden, sağlıktan, kamu çalışanlarının maaşlarından, yeni iş olanakları yaratmaktan hepsinden vazgeçilebilir ama faiz ödemelerinden vazgeçilemez. Bu politikanın kod adı mali disiplindir! Panzehiri dış borçların ve ihtiyacını kanıtlayan küçük tasarrufçu haricinde iç borcun reddedilmesidir.

Güven: Bu zehirli kavram iktidarın tüm politikalarının yerli ve yabancı sermayenin çıkarlarına uyumlu hale getirilmesidir. İddia şudur: Döviz kurundaki

dalgalanmalar ve yükselen faizler her daim bir güven bunalımına bağlıdır ve mevcut iktidar uluslararası ve yerli sermayeye güven vermekle sorumlu tutulmalıdır. Panzehiri uluslararası ve yerli sermayenin ekonomiyi ayağa kaldıracak bir güç değil krizi yaratan ve bedelini halka ödetmeye çalışan bir toplumsal güç olduğunun halka kavratılmasıdır. Sermayeye güven vermek değil işçi ve emekçi halkın kendi gücüne güvenmesini sağlamaktır.

Yapısal reformlar: Adı reform kendisi gericiliktir. Emek piyasasının esnekleştirilmesi, özel istihdam büroları adı altındaki işçi simsarlığı şebekelerinin etkinleştirilmesi, başta kıdem tazminatı olmak üzere işçi sınıfının haklarının tırpanlanmasıdır. Panzehiri ancak yedek işsizler ordusunun varlığı ile yaşayabilen emek piyasasının yerine çalışma hakkının getirilmesidir. Tüm çalışanlara mutlak iş güvencesi sağlanması, ücretlerde azalma olmaksızın iş saatlerinin azaltılarak var olan işlerin paylaşılması ve işsizliğe son verilmesidir.

Uzlaşma ve fedakârlık: Büyük işçi ve emekçi kitlelerine boyun eğdirilmesidir. Fedakârlık ise işçilerin, emekçilerin, yoksulların yaptığı, patron sınıfının ise hakkında konuştuğu şeydir. İşten çıkarmalar sermaye açısından emek verimliliğini belirli bir düzeyde tutmanın gereğidir. İşçiler açısından ise düpedüz açlık ve sefalet anlamına gelmektedir. İşçileri işten çıkarmakla tehdit edip sıfır zamma ya da haklarının tırpanlanmasına razı etmek burjuvazinin dilinde fedakârlıktır. Aynı burjuvazi yüksek enflasyon ortamında, eskiye göre yüksek oranlı görünen zamlar yaptığında ise bunu kendi cömertliği ve fedakârlığı olarak sunmaktadır. Oysa yüksek enflasyon dolayısıyla bu zamlara rağmen işçilerin alım gücü ve özellikle ihracatçı sektörler açısından iş gücü maliyeti reel olarak düşmektedir.

Özetle burjuvazi her daim acı reçeteleri, zehirli şekerlemelere sararak yutturmaktadır. Dolayısıyla, sermaye ile orta yol bulunamaz. Krizin temelinde yatan özel mülkiyete ve piyasa ilişkilerine, yani sermayenin hayat kaynağına dokunmadan geniş emekçi kitleleri lehine hiçbir çözüm üretilemez. Dolayısıyla burjuvazinin zehirli uzlaşma ve fedakârlık söylemlerine karşı panzehirimiz sınıf mücadelesi ve sınıf siyaseti olacaktır.